Олександр Рудик

Еквівалентність аксіоми вибору, теореми Цермело, принципу максимальності Хаусдорфа й леми Цорна

Означення 1. *Запровадимо такі поняття.*

1. *Максимальний (мінімальний) елемент частково впорядкованої множини — елемент, більше (відповідно, менше) якого немає.*
2. *Найбільший (найменший) елемент частково впорядкованої множини — це такий елемент, що більший (менший) за решту елементів.*
3. *Цілком впорядкована множина — лінійно впорядкована множина, в якій для кожної непорожньої підмножини існує найменший елемент відповідно до заданого порядку.*

Зауваження 1.

1. *Існують частково впорядковані множини, в яких немає максимального чи мінімального елементів.*
2. *Існують частково впорядковані множини, в яких немає найбільшого чи найменшого елементів.*
3. *Максимальний елемент може бути не порівнюваним з деякими елементами частково впорядкованої множини і тому може не бути найбільшим.*

Теорема 1. *Наступні чотири висловлювання еквівалентні між собою.*

1. **Теорема Цермело про цілковите впорядкування:** *будь-яку множину можна цілком впорядкувати.*
2. **Принцип максимальності Хаусдорфа:** *Довільна лінійно впорядкована підмножина частково впорядкованої множини M міститься у деякій максимальній за включенням лінійно впорядкованій підмножині множини M.*
3. **Лемма Цорна:** *якщо довільна лінійно впорядкована підмножина частково впорядкованої множини M обмежена зверху (хоча б одним) елементом множини M, то існує (щонайменше один) максимальний елемент M.*
4. **Аксіома вибору:** *для довільного множини M існує функция f, при якій:*
   - *область визначення — множина усіх непорожніх підмножин множини M —* $2^M \setminus \varnothing$
   - *для довільної непорожньої підмножини A множини M маємо:* $f(A) \in A$.

Доведення. Викладемо міркування таким чином: (1) ⇒ (2) ⇒ (3) ⇒ (4) ⇒ (1).

(1) ⇒ (2)

Для виведення теореми Хаусдорфа з теореми Цермело здійснимо таке. Впорядкуємо цілком множину M (згідно з теоремою Цермело це можна зробити). Для довільної лінійно впорядкованої підмножини A частково впорядкованої множини M розглянемо множину B, що містить усі елементи A і ті елементи $b \in M \setminus A$, які порівнювані щодо *визначеного спочатку* на M часткового порядку як з усіма елементами множини A, так і зо всіма елементами множини B, які менші ніж b щодо повного порядку, запровадженого на M. Згідно з таким вибором B — лінійно впорядкована і максимальна за включенням подмножина множини M, що містить A як підмножину.

(2) ⇒ (3)

Лему Цорна з теореми Хаусдорфа виведемо таким чином. Розглянемо довільну одноелементну підмножину частково впорядкованої множини M. Згідно з принципом максимальності Хаусдорфа існує максимальна за включенням лінійно впорядкована підмножина B частково впорядкованої множини M. Згідно з умовою леми Цорна існує верхня ґрань множини B, яку позначимо y. Припустимо, що y не є максимальним елементом множини M. Тоді існує елемент $z \in M$, при якому $y < z$. Долучивши z до множини B, отримуємо лінійно впорядковану множину. Отримана суперечність з максимальністю множини B свідчить про хибність припущення. Інакше кажучи, y — максимальний елемент множини M.

(3) ⇒ (4)

Аксіому вибору з леми Цорна отримаємо таким чином. Розглянемо множину F усіх таких функцій f, при яких:

- область визначення — $2^M \setminus \varnothing$ — множина усіх непорожніх підмножин множини M;
- $f(A) \in A$ для всіх непорожніх підмножини A множини M, при яких визначено $f(A)$.

Перетворимо F на частково впорядковану множину таким чином: будемо вважати, що $f \leq g$ тоді й лише тоді, коли $f(A) = g(A)$ на всій області визначення f, що є підмножиною області визначення g. Довільний лінійно впорядкований набір функцій обмежений зверху функцією, область визначення якої збігається з об'єднанням областей визначення усіх функцій. Згідно з лемою Цорна у множині F є щонайменше один максимальний елемент f. Припустимо, функцію f не означено на деякій непорожній підмножині A множини M, то можна, довільним чином вибравши елемент a з A, побудувати функцію g, долучивши A до області визначення функції f і поклавши:

- $g(A) = a$;
- $g(B) = f(B)$ при довільному B з області визначення f.

Отримана суперечність нерівності $f < g$ з максимальністю елемента f множини F свідчить про хибність припущення. Інакше кажучи, f — шукана функція, що виділяє в *кожній* непорожній підмножині множини M по одному елементу.

(4) ⇒ (1)

Теорему Цермело про можливість цілковитого впорядкування довільної множини M виводимо з аксіоми вибору таким чином. Згідно з аксіомою вибору існує функція

$$f : 2^M \setminus \varnothing \to M,$$

при якій для довільної непорожньої підмножини A множини M маємо: $f(A) \in A$. Розглянемо цілком впорядковані множини P з такими властивостями:

i. $P \subseteq M$;
ii. $\forall x \in P \quad x = f(M \setminus \{y \in P \mid y < x\})$.

З умови (ii) маємо: $f(M)$ — найменший елемент. Щонайменше одна цілком впорядкована множина P, що задовольняє умови (i–ii), існує. Наприклад, $P = \{f(M)\}$. Для зручності подальшого викладу доведення запровадимо таке поняття: початковим відрізком цілком впорядкованої множини P назвемо таку її підмножину Q, що разом з кожним своїм елементом q містить усі ті елементи p множини P, які менші за q. Інакше кажучи,

$$\forall p \in P \quad \forall q \in Q \quad (p < q \Rightarrow p \in Q).$$

Доведемо, що для довільних двох цілком впорядкованих множин P і Q, що задовольняють властивості (i–ii), одна є початковим відрізком іншої. Розглянемо усі можливі початкові відрізки P, що одночасно є початковими відрізками Q. Існує щонайменше один такий непорожній початковий відрізок $\{f(M)\}$. Розглянемо об'єднання U всіх таких спільних початкових відрізків. Припустимо, що $P \neq U$ і $Q \neq U$. Тоді $f(M \setminus U)$ є найменшим елементом множин $P \setminus U$ і $Q \setminus U$. Множина $U \bigcup \{f(M \setminus U)\}$ є початковим відрізком обох множин P і Q, яка більша від їхнього найбільшого спільного початкового відрізка U. Отримана суперечність свідчить про хибність припущення. Отже, $P = U$ або $Q = U$. Для завершення доведення теореми Цермело розглянемо об'єднання A всіх множин P, що задовольняють умови (i–ii). Згідно з доведеним, воно є цілком впорядкованою множиною. Припустимо, що $A \neq M$. Долучивши до A элемент $f(M \setminus A)$ і вважаючи його більшим за всі елементи множини A, отримаємо суперечність з максимальністю A щодо включення. Отримана суперечність свідчить про хибність припущення $A \neq M$. Отже, $A = M$, що й потрібно було довести.